

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ПЕДАГОГА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА
КАТЕГОРІЯ

В. А. ФРИЦЮК, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

E-mail: hfrjdcmr@ukr.net

Анотація. Метою дослідження є розкриття на основі теоретичного аналізу літератури з проблеми дослідження сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога як психолого-педагогічної категорії. Отримані результати засвідчують, що процес професійного саморозвитку особистості у філософії розглядають як духовно-практичне перетворення з метою повноти індивідуального самовдосконалення. Філософський аспект аналізу саморозвитку пов'язаний з пізнанням його фундаментальних онтологічних характеристик, з'ясуванням закономірностей саморозвитку. У психології процес саморозвитку особистості трактують як необхідну умову самореалізації особистості, як елемент психологічної реальності, спрямований на досягнення місця й функції саморозвитку в цілісному процесі життєдіяльності. У педагогічних дослідженнях саморозвиток особистості аналізують з урахуванням активного впливу соціального середовища, трактуючи його як прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їх формуванню чи вдосконаленню. Педагогічні дослідження спрямовані на пошук можливостей впливу на спонукання особистості до саморозвитку, ознайомлення її з засобами саморозвитку. Теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних, акмеологічних досліджень з проблеми особистості, її розвитку та самовдосконалення дозволили визначити саморозвиток особистості як цілеспрямовану, систематичну, високоорганізовану й творчу діяльність, процес планомірної творчої зміни особистістю власних якостей і особливостей для найбільш успішного досягнення своїх життєвих цілей і більш ефективного виконання свого людського, соціального призначення.

Ключові слова: майбутні педагоги; підготовка; саморозвиток; професійний саморозвиток.

Актуальність. Сьогодніні вимоги до професіоналізму педагога формують нове бачення такого психологічного феномену, як професійний саморозвиток. Дослідники визначають функції саморозвитку, самовиховання й саморегуляції як найважливіші в педагогічній діяльності сучасного вчителя.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень виявив, що поняття «професійний саморозвиток» у науковій психолого-педагогічній літературі не має чіткого узгодженого визначення через різні методологічні підходи до його розгляду – суб'єктний, акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, синергетичний тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні професійного саморозвитку особистості важливими є положення про сутність і розвиток особистості як суб'єкта життєдіяльності (А. Брушлинський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, С. Рубінштейн, В. Семиченко, Т. Яценко та ін.); концепції діяльнісного опосередкування особистісного розвитку (В. Давидов, О. Леонтьєв, А. Петровський та ін.); наукові уявлення про особистість професіонала й закономірності його становлення (Р. Гуревич, Б. Ломов, А. Маркова, В. Шадріков та ін.).

З точки зору системно-діяльнісного підходу у вітчизняній психології (О. Асмолов, Г. Костюк, С. Максименко та ін.), розвиток особистості відбувається упродовж успішного оволодіння професійною діяльністю, яка є значущою для суб'єкта, тобто такою, що має для нього особистісний смисл [66, с. 315].

Мета дослідження – розкрити на основі теоретичного аналізу літератури з проблеми дослідження сутність професійного саморозвитку майбутнього педагога як психолого-

педагогічної категорії.

Матеріали дослідження. Для уточнення сутності професійного саморозвитку варто проаналізувати підходи до розуміння цього поняття різних науковців. Так, наприклад, професійний саморозвиток педагогічного працівника, на думку В. Хрипун, – це свідомою робота щодо вдосконалення своєї особистості, яка реалізується в житті як професіонал, спрямована на розвиток своїх фахових знань, умінь і навичок, що забезпечують зростання професійної компетентності фахівця; неперервний особистісний розвиток і успішну професійну реалізацію [11].

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя, за А. Кужельним, – це свідомою діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог обраної професії [15, с. 6-7]. Л. Мітіна розуміє професійний саморозвиток як зростання, становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань і вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу [7]. Професійний саморозвиток, як визначає О. Чудіна [12], – це процес цілеспрямованих, якісних самозмін особистісної сфери майбутнього педагога, що забезпечує саморозвиток особистості вихованця. Автор визначає функції професійного саморозвитку вчителя. 3-поміж них: цілеутворювальна, рефлексивна, активної взаємодії й нормативна.

Л. Бондаренко з позицій аксіологічного, синергетичного і компетентнісного підходів професійний саморозвиток майбутнього вчителя музики розуміє як процес самотворення особистості студента внаслідок ціннісної взаємодії й обміну інформацією й енергією з музично-освітнім і соціальним середовищами, в основі якого розкриття та реалізація його внутрішніх потенцій, набуття нових професійних якостей в інструментально-виконавській діяльності [2].

Г. Топчій розуміє «професійний саморозвиток майбутнього вчителя» як особливий вид суб'єкт-об'єкт-суб'єктної цілеспрямованої діяльності, спрямованої на самозмінення професійних знань, умінь, якостей, що необхідні для його успішного професійного саморозвитку [100].

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя є багаторівневим процесом формування і розвитку педагогічних здібностей, професійно значущих якостей особистості і досвіду професійної діяльності, що характеризують суб'єктивні та об'єктивні критерії професійного зростання, цілком слушно наголошує А. Ахмедова [1].

Отже, узагальнення найбільш поширених дефініцій поняття дає можливість сформулювати робоче визначення терміну «професійний саморозвиток», який ми розуміємо як свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її професія.

Цілком погоджуємося з М. Сергеевим [9] у тому, що безперервний професійний саморозвиток педагога – найважливіший елемент його фахової діяльності, без якого вона є неефективною. Аналогічної думки дотримується В. Семиченко [8, с. 46], яка стверджує, що в системі професійної діяльності завдання активізації саморозвитку особистості має особливе значення, оскільки від неперервного зростання та вдосконалення фахівців безпосередньо залежить і розвиток суспільства, і благополуччя його громадян, адже лише неперервний професійний розвиток і саморозвиток можуть забезпечити відповідність фахівця як потребам безпосередньої діяльності, так і вимогам соціуму.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного саморозвитку дозволив нам дійти до висновку, що в історії вищої школи накопичено певний досвід з підготовки студентів до безперервного професійного саморозвитку.

Наприклад, С. Кузікова вважає, що критерієм успішності професійної діяльності людини можна вважати її безперервний особистісний саморозвиток. Тим важливіше викликати у молоді потребу постійного особистісного і професійного саморозвитку в умовах фахової підготовки як запоруку професіоналізму майбутньої фахової діяльності [6, с. 316]. Науковець цілком слушно зазначає, що проблема управління професійним саморозвитком особистості лежить у руслі прикладних розробок і в цілому ще вивчена недостатньо.

О. Чудіна [12], досліджуючи специфіку і конкретизовуючи сутність феномену «безперервного професійного саморозвитку особистості майбутнього педагога», відзначає, що жодний з відомих психолого-педагогічних словників не містить цього поняття у своєму кате-

горіально-термінологічному апараті. Крім того, жодне з традиційних науково-методичних джерел з професійної освіти, педагогіки і психології вищої школи, надаючи характеристику особистості вчителя та опису особливостей здійснення ним педагогічної діяльності, не згадують про його безперервний професійний саморозвиток. Поясненням цього, на нашу думку, є розрізненість наукових даних і певні інформаційні прогалини стосовно опису й пояснення сутності безперервного професійного саморозвитку майбутнього педагога.

Як цілком слушно, на наш погляд, стверджує В. Семиченко, нині темпи змін у суспільстві настільки стрімкі, що офіційна система професійного розвитку вже не може задовольнити зростаючих потреб ринку праці й самого фахівця, тому важливою умовою соціального й особистісного добробуту є безперервний професійний саморозвиток особистості, її прагнення постійно вдосконалюватися, підвищувати рівень професійної майстерності [8, с. 51]. Погоджуємося з науковцем у тому, що на педагогічних працівників покладається особлива відповідальність за неперервний професійний саморозвиток, оскільки від них залежить відтворення й збагачення інтелектуального й професійного потенціалу держави.

С. Змейом [3] стверджує, що найважливішою компетенцією випускника європейського ВНЗ залишається вміння організувати своє навчання протягом усього життя (life-long learning). На формування саме цієї компетенції спрямовані Європейські рамкові кваліфікаційні характеристики (вимоги) для безперервного навчання (European Qualifications Framework for Lifelong Learning. – European Commission. Education and Culture), Ключові компетенції Європейського Союзу для безперервного навчання (Recommendation of the European Parliament and of the Council, of 18 December 2006, on key competences for lifelong learning – Official Journal L 394) та інші документи, розроблені в Європі в останні роки [13].

У Книзі національної освіти України за редакцією В. Кременя йдеться про те, що розвиток фахівця на початкових (первинних) етапах професійного становлення передбачає цілеспрямоване формування, а на подальших етапах удосконалення професійних якостей, загальних і спеціальних компетентностей. Необхідність організації процесу безперервного професійного розвитку/саморозвитку фахівця має подвійну детермінацію: *соціальну* – задоволення потреби економіки в кваліфікованих спеціалістах; *особистісну* – конкурентоспроможність спеціаліста на ринку праці. Тому важливою умовою соціального й особистого добробуту стає безперервний професійний розвиток людини з використанням, крім формальної, також неформальної й інформальної освітніх частин, які оперативніше реагують на об'єктивні зміни і суб'єктивну мобільність [4].

Вважаємо, що забезпечення безперервності професійного саморозвитку студентів можливе за наявності відповідної мотивації майбутніх педагогів, умов для професійного саморозвитку (навчально-методичне та ін. забезпечення) та вмінь, пов'язаних з професійним саморозвитком.

Отже, процес професійного саморозвитку особистості у філософії розглядають як духовно-практичне перетворення з метою повноти індивідуального самовдосконалення. Філософський аспект аналізу саморозвитку пов'язаний з пізнанням його фундаментальних онтологічних характеристик, з'ясуванням закономірностей саморозвитку. У психології процес саморозвитку особистості трактують як необхідну умову самореалізації особистості, як елемент психологічної реальності, спрямований на досягнення місця й функції саморозвитку в цілісному процесі життєдіяльності. У педагогічних дослідженнях саморозвиток особистості аналізують з урахуванням активного впливу соціального середовища, трактуючи його як прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їх формуванню чи вдосконаленню. Педагогічні дослідження спрямовані на пошук можливостей впливу на спонукання особистості до саморозвитку, ознайомлення її з засобами саморозвитку.

Результати дослідження. Таким чином, теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних, акмеологічних досліджень з проблеми особистості, її розвитку та самовдосконалення дозволили визначити розвиток особистості як зміни, які з часом відбуваються в будові тіла, мисленні чи поведінці людини в результаті біологічних процесів в організмі та впливу оточуючого середовища, а саморозвиток особистості як цілеспрямовану, систематичну, високоорганізовану й творчу діяльність, процес планомірної творчої зміни особистістю власних духовно-ціннісних, морально-етичних, діяльнісно-практичних, чуттєвих, інтелектуа-

льних, характерологічних особливостей для найбільш успішного досягнення своїх життєвих цілей і більш ефективного виконання свого людського, соціального призначення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, здійснений теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив уточнити сутність поняття «професійний саморозвиток педагога» як свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її професія, тобто, в педагогічній діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку ефективних шляхів підготовки педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Ахметов А. М. Стимулирование мотивации физического самосовершенствования студента – будущего учителя : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Айдар Мухаметлаесович Ахметов. – Ульяновск, 2004. – С. 11-12.
2. Бондаренко Л. А. Формування готовності майбутнього вчителя музики до професійного саморозвитку у процесі інструментально-виконавської підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Лариса Анатоліївна Бондаренко. – Київ, 2014. – 235 с.
3. Змеєв С. И. Компетенции и компетентности преподавателя высшей школы XXI в. / С. И. Змеєв // Педагогика : научно-теоретический журнал. 2012. – № 5. – С. 69-74.
4. Книга національної освіти України [Електронний ресурс] / Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009 (1) <http://refdb.ru/look/1238872-r6.html> – Назва з екрану.
5. Кужельний А. В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Андрій Володимирович Кужельний; ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 20 с.
6. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. / С. Б. Кузікова ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : МакДен, 2011. – 149 с.
7. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Лариса Максимовна Митина. – М. : МПСИ; Воронеж : «МОДЕК», 2002. – 400 с.
8. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти / В. А. Семиченко // Педагогіка і психологія. 2010. – № 2. – С. 46-57.
9. Сергеев Н. К. Непрерывное педагогическое образование: концепции и технологии учебно-педагогических комплексов (вопросы теории) : монография / Н. К. Сергеев // – СПб.– Волгоград : Перемена, 1997. – 166 с.
10. Топчій Г. С. Ігрові педагогічні технології як умова професійного саморозвитку майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ганна Сергіївна Топчій; – Харків : Б.в., 2011. – 20 с.
11. Хрипун В. І. Професійний саморозвиток педагогічного працівника дошкільного навчального закладу у схемах і таблицях / В. І. Хрипун. – Черкаси : вид-во ЧОІПОПП, 2012. – 25 с.
12. Чудина Е. Е. Профессионально-личностное саморазвитие будущего учителя в вузе / Е. Е. Чудина. Известия Волгоградского государственного технического университета. – Вып. 9 (112). – Том 13. 2013. – С. 155-159.
13. European Qualifications Framework for Lifelong Learning. – European Commission. Education and Culture. 2008. – P. 12-54.

References

1. Akhmetov, A. M. (2004). Stymulyrovanye motyvatsyy fizycheskoho samosovershenstvovaniya studenta – budushcheho uchytelia : avtoref. dyss. ... kand. ped. nauk / Aidar Mukhametlaesovych Akhmetov. – Ulianovsk, – S. 11-12.
2. Bondarenko, L. A. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia muzyky do profesiinoho samorozvytku u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky : dys. ... kand. ped.

nauk: 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity / Larysa Anatoliivna Bondarenko. – Kyiv, – 235 s.

3. Zmeëv, S. Y. (2012). Kompetentsyy y kompetentnomy prepodavatelia vysshei shkoly XXI v. / S. Y. Zmeëv // Pedahohyka : nauchno-teoretycheskyi zhurnal. – № 5. – S. 69-74.

4. Knyha natsionalnoi osvity Ukrainy (2009). [Elektronnyi resurs] / Akad. ped nauk Ukrainy; za red. V. H. Kremenia. – K., (1) <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html> – Nazva z ekranu.

5. Kuzhelnyi, A. V. (2014). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia tekhnolohii : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Andrii Volodymyrovych Kuzhelnyi; DVNZ «Pereiaslav-Khmelnys. derzh. ped. un-t im. Hryhorii Skovorody». – Pereiaslav-Khmelnyskyi, – 20 s.

6. Kuzikova, S. B. (2011). Psykholohiia samorozvytku : navch. posib. / S. B. Kuzikova ; Sum. derzh. ped. un-t im. A. S. Makarenka. – Sumy : MakDen, – 149 s.

7. Mytyna, L. M. (2002). Psykholohiia razvytyia konkurentosposobnoi lychnosti / Larysa Maksymovna Mytyna. – M. : MPSY; Voronezh : «MODEK», – 400 s.

8. Semychenko, V. A. (2010). Problema osobystisnogo rozvytku i samorozvytku u v konteksti neperervnoi profesiinoi osvity / V. A. Semychenko // Pedahohika i psykholohiia. – № 2. – S. 46-57.

9. Serheev, N. K. (1997). Nepreryvnoe pedahohycheskoe obrazovanye: kontseptsyy y tekhnolohyy uchebno-pedahohycheskykh kompleksov (voprosy teoryy) : monohrafiia / N.K. Serheev // – SPb.– Volhohrad : Peremena, – 166 s.

10. Topchii, H. S. (2011). Ihrovi pedahohichni tekhnolohii yak umova profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / Hanna Serhiivna Topchii; – Kharkiv : B.v., – 20 s.

11. Khrypun, V. I. (2012). Profesiyni samorozvytok pedahohichnoho pratsivnyka doshkilnoho navchalnoho zakladu u skhemakh i tablytsiakh / V. I. Khrypun. – Cherkasy : vyd-vo ChOIPOPP, – 25 s.

12. Chudyna, E. E. (2013). Profesiynalno-lychnostnoe samorazvytye budushcheho uchytelia v vuze / E. E. Chudyna. Yzvestyia Volhohrads'koho hosudarstvennoho tekhnicheskoho unyversyteta. – Выр. 9 (112). – Том 13. – S. 155-159.

13. European Qualifications Framework for Lifelong Learning. (2008).– European Commission. Education and Culture. – P. 12-54.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ ПЕДАГОГА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

В. А. Фрицюк

Аннотация. Целью публикации является раскрытие на основе теоретического анализа литературы по проблеме исследования сущности профессионального саморазвития будущего педагога как психолого-педагогической категории. Полученные результаты свидетельствуют, что процесс профессионального саморазвития личности в философии рассматривается как духовно-практическое преобразование с целью полноты индивидуального самосовершенствования. Философский аспект анализа саморазвития связан с познанием его фундаментальных онтологических характеристик, выяснением закономерностей саморазвития. В психологии процесс саморазвития личности трактуют как необходимое условие самореализации личности, как элемент психологической реальности, направленный на постижение места и функции саморазвития в целостном процессе жизнедеятельности. В педагогических исследованиях саморазвитие личности анализируют с учетом активного влияния социальной среды, трактуя его как стремление человека обогатить свои индивидуальные качества с помощью тех видов деятельности, которые способствуют их формированию или совершенствованию. Педагогические исследования направлены на поиск возможностей влияния на побуждение личности к саморазвитию, ознакомление ее с средствами саморазвития. Теоретический анализ философских, психологических, педагогических, акмеологических исследований по проблеме личности, ее развития и самосовершенствования позволили определить саморазвитие личности как целенаправленную, систематическую, высокоорганизованную и творческую деятельность, процесс планомерного творческого изменения личностью собственных

качеств и особенностей для наиболее успешного достижения своих жизненных целей и более эффективного выполнения своего человеческого, социального назначения.

Ключевые слова: будущие педагоги; подготовка; саморазвитие; профессиональное саморазвитие.

PROFESSIONAL SELF-EMPLOYMENT OF THE PEDAGOGIC AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CATEGORY

V.A. Frytsiuk

Abstract. In the article the scientific and methodological system of prospective teachers' training to continuous professional self-development is substantiated and developed, which is based on the conceptions of acmeological, axiological, anthropocentric, activities, competence, cultural, personal, synergistic and systematic approaches. The system takes into account the structure of readiness of prospective teachers for professional self-development and trends of modern education. «The readiness of prospective teacher for continuous professional self-development» is considered as the student's ability to purposeful reflexive activities, which is associated with design and implementation of quality changes in personality's identity and practical realization of subjective experience in the field of professional self-determination and self-realization on the basis of conscious self-regulation of own educational and professional activities. Taking into consideration the scientific and methodological analysis of the concept of readiness of prospective teacher for continuous professional self-development, features of teacher's professional activities and directions of modernization of pedagogical education, the organizational and pedagogical conditions are substantiated and implemented; structural and functional model of scientific and methodological training system of prospective teachers for continuous professional self-development is developed; methodological approaches to problem's solving are improved. The analysis of psychological and pedagogical literature and research results of state stage of the experiment allowed to justify organizational and pedagogical conditions which realization leads to the formation of readiness of prospective teacher for continuous professional self-development: formation of motivation of professional self-development of prospective teachers in creative educational environment of higher educational institution by means of subject-subject interaction between students and lecturers; creation of heuristic professional situations that initiate the student's need to professional self-development.

Keywords: future teachers; preparation; self-development; professional self-development.

УДК 378.016

КОНЦЕПЦІЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВНЗ

Г.А. ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, доц. кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації

Національний університет харчових технологій

E-mail: gala-office2006@ukr.net

Анотація. Автором статті зроблено спробу розробити концепцію формування іншомовної професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості у вищих навчальних закладах. Логіка концепції екстраполюється в ідеях про те, що: загальний рівень іншомовної професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості визначається, насамперед, рівнем сформованості їхньої іншомовної професійної компетентності; в свою чергу, забезпечення високого рівня сформованості іншомовної професійної компетентності студентів неможливе без урахування, з одного боку, специфіки змістового і методичного конструктів цього напряму підготовки фахівців, а з іншого боку, – особистісних психологічних якостей, навчальних можливостей студентів; дидактичною метою і водночас кінцевим результатом реалізації системного підходу в теорії і методиці формування іншомовної професійно орієнтованої компетентності

© Г. А. Чередніченко, 2017